

DIDAKTICKÁ APLIKACE ORÁLNÍ HISTORIE / EDUCATIONAL APPLICATION OF ORAL HISTORY

Školní projekt „Socialistická každodennost“/ School Project “Socialist Everyday”

Dagmar Hudecová

Abstrakt

Článek představuje výsledky mezinárodního projektu pro žáky základních škol v Sasku, Durynsku a v České republice na téma socialistická každodennost. Hlavní metodou, kterou se žáci pod vedením učitelů a odborníků učili používat, byla orální historie. Výstupem projektu je publikace, která má dvě jazykové mutace - českou a německou.³⁶

Abstract:

The article presents the results of an international project for elementary schools in Saxony, Thuringia and in the Czech Republic on the subject and the topic is socialistic everyday. dailiness. The oral history was the main method which the students learned to use under the guidance of teachers and professionals. The output of the project is the publication that has two language versions - Czech and German

Klíčová slova: paměť ve výuce dějepisu, didaktická aplikace, orální historie, socialismus, rodinné vyprávění

Key Words: memory in history teaching, didactic applications, oral history, Socialism, family stories

---

³⁶ HUDECOVÁ, Dagmar - Maier, Robert - TRÜTZLER von Falkenstein, Eugenie. Hranice mezi bratrskými státy DDR a ČSSR 1955-1989 v celoevropském kontextu

Ve školním roce 2010/11 byl realizován v 6 českých, 6 durynských a 5 saských školách projekt Hranice mezi NDR a ČSSR v letech 1960-1989. Nositelem projektu byla Nadace Ettersberg z Výmaru a město Kraslice, finančně byl podpořen EU v rámci malých projektů Cíl 3. Odborně byl sledován Česko - německou komisí pro učebnice dějepisu a Institutem Georga Eckerta v Braunschweigu. Cílem projektu bylo zachytit, jaký vliv měla uzavřená hranice během studené války na život obyvatelstva v příhraničních oblastech. Při práci na projektu žáci zjistili především prostřednictvím rozhovorů s pamětníky řadu informací, které neměly jen přímý vztah k tzv. Železné oponě, ale přinášely zajímavé poznatky o každodenním životě v době socialismu. Bylo zjevné, že žáky tyto informace o životě obyčejných lidí v nedávné minulosti zaujaly, proto následný projekt pro školní rok 2011/12 se soustředil především na toto téma. Projekt Socialistická každodennost podpořený stejnými subjekty se stal volným pokračováním projektu předešlého.

Každodennost je uznávaným úhlem pohledu na dějiny už od 70. let minulého století. Mnohé děje a jevy ve společnosti nelze vysvětlit jen prostřednictvím tzv. „velkých dějin“, tj. dějin mocensko-politických. Sledujeme-li z tohoto mocensko-politického pohledu nedávné dějiny socialismu v naší vlasti, získáme solidní znalosti o totalitní praxi socialistického režimu i o odporu proti němu. Dozvíme se však jen velmi málo o tom, jak žili obyčejní lidé v této době, o tom, jak zasahoval režim do jejich života, a naopak do jaké míry byli ochotni podporovat nebo alespoň tolerovat daný režim³⁷. Právě tento konkrétní vhled do nedávné historie je pro žáky velmi důležitý. Umožňuje vytvoření plastičtější představu o reálné historické skutečnosti a zároveň hlubší pochopení soudobých dějin, které přestávají být vnímány jako ukončená kapitola lidských dějin, ale mohou být pochopeny jako kořeny současnosti.

---

³⁷ „...většina obyčejných lidí v socialistických zemích se systému přizpůsobila, aniž by se připojila ke komunistické straně nebo disidentským skupinám“ Holý L.: Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti. Praha, Slon 2010, 233 s., ISBN 978-80-7419-018-6, s. 23.

MEMO 2012/1

Jako zdroj informací byly žákům doporučeny rozhovory s pamětníky, popř. korespondenční rozhovory a ankety. Žáci mohli také pracovat s dobovými textovými materiály, popř. s literaturou o daném období. Metody práce nebyly přesně specifikovány a byl tak vytvořen prostor pro samostatnou a tvořivou práci jednotlivých škol.

Do realizace projektu se zapojilo cca 300 žáků ze 7 českých škol (ZŠ Ostrov nad Ohří, Masarykova 1289, ZŠ, Mánesova, Stříbro, 6. ZŠ Cheb, G Blovice, G Stříbro, G Karlovy Vary) a také ze 6 škol z Durynska a 5 škol ze Saska.

Žákům bylo nabídnuto 8 okruhů, které zaměřovaly pozornost žáků na dílčí témata:

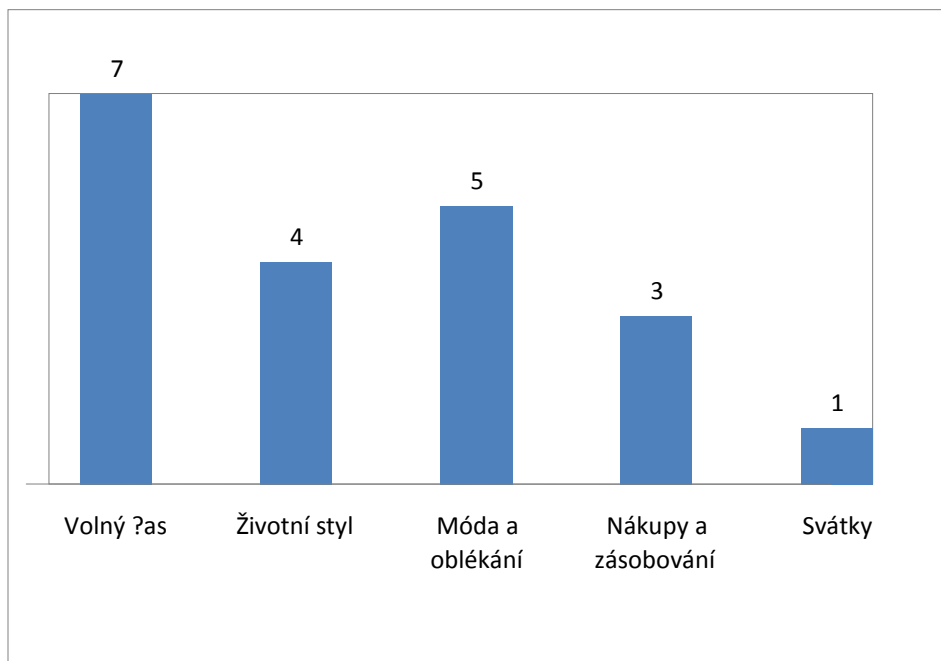
1.	jak se lidé oblékali	móda; jak se oblékaly děti do školy; pracovní oblečení; oblečení pro doma a pro volný čas; slavnostní oblečení; konfekce a zhotovování oděvů v domácnostech; nakupování a obstarávání módního oblečení; způsoby údržby a praní oděvů.
2.	jak lidé bydleli	způsoby nabývání bytů, družstevní a svépomocné byty, rozdělené byty; stavební vybavení bytů, způsoby vytápění; bytové zařízení, vybavení kuchyně, technika v domácnostech.
3.	jak lidé nakupovali	kultura prodeje; samoobsluhy a obchodní střediska; nedostatkové zboží a podpultový prodej, fronty, frontování; výstavní a prodejní trhy.
4.	jak lidé pomáhali	brigády na pomoc zemědělství, stavby mládeže, mimořádné směny, jarní úklidy měst a obcí.

MEMO 2012/1

	národnímu hospodářství	
5.	co a jak se slavilo	jak se slavily významné svátky, uctívala významná výročí a úmrtí; jak se lidé vyjadřovali k veřejným záležitostem.
6.	jak lidé trávili volný čas	jakou hudbu poslouchali, jak a co tancovali; jaké měli koníčky a jak je realizovali; jak sportovali; jak trávili dovolenou; jak trávili volné večery v rodině; jak si děti hrály.
7.	jak se lidé vzdělávali	jak vypadala škola a vzdělávání dané doby; jak se ukončovaly jednotlivé typy škol, jak byli žáci přijímáni na střední a vysokou školu; politické a odborné vzdělávání dospělých.
8.	jak se lidé stravovali	oblíbená jídla a nápoje, lahůdky a potravinářské zboží, které už dnes není k dostání; stravování ve školních závodních jídelnách, rychlé občerstvení

Témata byla orientační a spíše inspirační, nebylo nutné je striktně dodržovat ani respektovat. Některé školy přistoupily k tematice globálně bez ohledu na tematické okruhy, resp. hledaly odpovědi na otázky zahrnující všechna témata. Proto byl dodatečně zařazen ještě okruh „jak lidé žili“, sledující celkový životní styl za socialismu.

Následující graf ukazuje, která témata zaujala české školy.

Největší počet prací věnovaných volnému času je dán rozmanitostí volnočasových aktivit. Žáci především zajímala hudba a cestování, což je pro tuto věkovou skupinu typické, jednou se objevilo téma mapující socialistické televizní seriály. Zájem o módu je rovněž typický pro mládež v tomto věku, téma módy bylo zpracováno velmi zevrubně, včetně všech podtémat, dokonce v chronologickém sledu. Z ostatních okruhů, pomineme-li globální téma životního stylu, pak žáky zaujalo ještě

téma nakupování a zásobování za socialismu a okrajově téma významných svátků. Na německé straně byla situace obdobná³⁸. Na obou stranách se objevila témata vlastní, např. na německé straně náboženský život v NDR, na české straně problematika dopravy v ČSSR. Naopak některé tematické okruhy se nestaly předmětem zájmu ani na české ani na německé straně. Poměrně malá pozornost byla věnována problematice bydlení (objevily se jen drobné zmínky o obtížnosti získání bytů či společném bydlení s rodiči v souvislosti s celkovým tématem životního stylu), proti očekávání nezbudily větší pozornost otázky vzdělávání (na české straně se částečně toto téma objevilo v souvislosti s tématy jinými, např. jak se vzdělávali prodavači v souvislosti s nakupováním a kulturou prodeje; jisté zmínky o problémech přijímání na SŠ a VŠ se objevily v globálním tématu o životním stylu), vůbec se neobjevily zmínky o politickém vzdělávání, které byla nucena v nějaké formě absolvovat většina dospělé populace. Rovněž téma brigád a pomoci národnímu hospodářství se jako samostatné téma neobjevilo v práci žádné školy, ačkoli tyto aktivity byly typickým rysem socialistické každodennosti s nemalým ekonomickým významem. To samozřejmě žáci vědět nemohli a pamětníci pravděpodobně tyto činnosti zcela ze svých vzpomínek vytěsnili nebo se nedomnívali, že by to pro mládež mohlo být zajímavé.

Nejčastějšími **metodami** byly podle předpokladu rozhovory s pamětníky, dotazníky, práce a internetovými zdroji a tištěnou literaturou. Učitelé ani žáci nebyli předem seznámeni s metodami orální historie, jen ojediněle se s nimi cíleně seznámili. Postupovali intuitivně, avšak většinou správně, tj. při rozhovoru s pamětníkem po prvním vyprávění následovalo další upřesňující setkání s narátorem. **Pamětníky** vyhledávali především v okruhu příbuzných a známých, výjimečně se pokusili o anketu na veřejnosti s malým úspěchem, který subjektivně vyhodnotili jako důsledek špatné volby místa (nádraží - spěchající lidé). Někdy žáci vyhledali skupiny pamětníků a pokoušeli se získat jejich jednotnou odpověď na položenou otázku. V těchto případech byly mezi pamětníky zaznamenány četné kontroverze dané příslušností pamětníků k různým společenským vrstvám, jejich různými životními zkušenostmi i rozdíly kulturními (chodili jste doma v teplákách?; jedli jste

---

³⁸ Vydání závěrečné příručky zahrnující výsledek práce německých škol se uskuteční až na podzim 2012, není tedy možné zatím provést přesné statistické vyhodnocení.

MEMO 2012/1

hliníkovými přístroji?). Poznání a uvědomění si těchto rozdílů byly pro žáky zajímavou zkušeností. Rozhovory s příbuznými měli ještě jeden neplánovaný pozitivní dopad – totiž žáci sami konstatovali, že poprvé si příbuzní s nimi sedli a vyprávěli jim, jak to tehdy za socialismu bylo. Kdyby projekt neměl žádný jiný výsledek, jen tento fakt by byl nesporným úspěchem projektu.

Vedle rozhovorů byla aplikována **dotazníková metoda**. Někde byl dotazník připravován ve spolupráci s celou třídou, jinde byli žáci vedeni k tomu, aby si dotazník připravili sami (jako první dílčí výstup práce na projektu). Rovněž vyhodnocení dotazníků bylo různé, někde bylo provedeno za pomoci výpočetní techniky a výsledkem byla precizní grafická práce. V takovém případě získávali žáci další nadoborové dovednosti. Jinde fakta zjištěná dotazníkem byla východiskem pro další rozhovory se žáky.

Dalším častým zdrojem informací zejména na české straně (častěji než na straně německé) byl **internet**. Čeští žáci rádi a často využívají internet, dovedou s ním výborně pracovat. Někdy ale zaměňují stahování informací za vlastní výzkumnou (zjišťovací) práci. To lze připustit u mladších žáků, kteří se teprve s tímto médiem seznamují, a pouhé zjišťování adres a přetahování internetových textů do samostatně vytvořených souborů je jistou nadoborovou dovedností. U starších žáků to však zavání plagiátorstvím. Žáci uváděli internetové zdroje (i když nikoli vždy v přesné citaci) a většinou uváděli adres více, což svědčí o tom, že prováděli jistou analýzu a konfrontaci jednotlivých zdrojů. Internetové zdroje byly často používány současně s další tištěnou literaturou. Přesto práce opřené o tyto zdroje se vyznačují jistou popisností, poměrně málo odrážejí vlastní invenci žáků, což nemůže být považováno za jejich chybu. Spíše se zde projevuje dosud zžitý způsob výuky (zjištění informací z textu → jejich reprodukce).

Kromě toho žáci v rámci projektu vyvíjeli další aktivity, např. uspořádali módní přehlídku dobových „modelů“, točili filmy o technikách ručních prací, shromažďovali dobový materiál (kroniky, fotografie, noviny a další tiskový materiál) a prováděli jeho analýzu, vytvářeli „síně tradic“. Výsledkem těchto aktivit nebyl vždy jen historický, ale často spíše etnografický materiál, což však z hlediska cílů projektu

MEMO 2012/1

nesnižuje jejich význam. Vlastní příručka obsahuje tedy jen zlomek práce, kterou žáci v rámci projektu odvedli.

Srovnáme-li použité metody na české a německé straně, rozdíly nejsou velké, na německé straně snad byly více zdůrazněny metody orální historie (rozhovory), navíc se objevila metoda fiktivního dopisu (dopis dívky z NDR kamarádce do SRN líčící život v NDR) a snad i tvorba filmu o životě v NDR.

V každém případě je zjevné, že žáky práce na projektu bavila. Získali řadu zajímavých informací, které pamětníci celkem ochotně poskytovali. Podobně jako v loňském projektu pamětníci mluvili především o každodenních starostech a problémech, které museli řešit. Velmi zřídka je pamětníci uváděli do širšího politického kontextu. Vzniká otázka, proč tomu tak je a zdá se, že se nelze spokojit s odpovědí, že se pamětníci k politickým záležitostem vyjadřovat nechtěli z obavy z možných komplikací. Spíše se nabízí domněnka, že většina „obyčejných lidí“ se vyjádřit nemůže, protože se o politiku zajímá opravdu jen ve společensky velmi vypjatých chvílích. Jinak tito lidé řeší své každodenní problémy a chtějí žít „normální“, tj. nekomplikovaný život. Ve výpovědích pamětníků nezaznívají odsudky socialismu, spíše jen stesky na drobné každodenní problémy a někdy se objevuje i jistá nostalgie při vzpomínkách na socialismus. Na německé straně byl tento fakt důvodem k pozdržení vydání závěrečného produktu projektu. Avšak není důvod tento jev zamlčovat, naopak je třeba ve školách s ním pracovat, žákům ho vysvětlovat a hledat jeho příčiny. I toto je nedílnou součástí práce s pamětníky.

Výsledkem práce na projektu je příručka, která obsahuje závěrečné práce žáků jednotlivých škol zpracované v rámci projektu, doplněna je úvodním slovem a dokumenty, které přibližují socialistickou realitu a didaktickými poznámkami. Uvedeny jsou rovněž příklady možných úkolů, kterou mohou učitele inspirovat při práci s příručkou. Příručka může být využívána při výuce společenskovedních předmětů ke konkretizaci výuky dějin socialismu. Po vydání německé části může být využívána (podobně jako příručka z předešlého projektu) i v německém jazykovém vyučování.

Projekt Socialistická každodennost splnil očekávání a cíle, pro které byl realizován. V některých aspektech je dokonce předčil. Zároveň odhalil některá metodická úskalí a byl i zajímavou sondou do edukační činnosti škol. Realizace projektu si vyžádala zvýšené pracovní úsilí učitelů, kteří se věnovali této činnosti nad rámec svých povinností, zároveň přispěla k žádoucí modernizaci pedagogické práce. Bylo by zajímavé v tomto projektu dále pokračovat a soustředit se na ty okruhy každodennosti, které pozornost žáků nevybudily vůbec nebo jen částečně. Je škoda, že z finančních důvodů pravděpodobně pokračovat nebude.

O autorce

PhDr. Dagmar Hudecová PhDr. vystudovala dějepis na FFUK v Praze. Pracovala jako středoškolská učitelka v Plzni (1971 – 1982) a jako odborná asistentka na katedře dějepisu Univerzity Karlovy v Praze (1999 – 2004) a Pedagogické fakulty v Plzni (1991). Působila rovněž jako výzkumná pracovnice ve Výzkumném ústavu pedagogickém v Praze (2000 – 2004), jako inspektorka České školní inspekce (1991 – 1996) a jako odborná pracovnice v několika institucích zabývajících se dalším vzděláváním učitelů (Krajský pedagogický ústav 1982 – 1991, Pedagogické centrum 1996 – 2000, Národní institut pro další vzdělávání 2004 - dosud). Zabývá se regionálními dějinami a didaktikou dějepisu.

e-mail: dhudecova@quick.cz